

ՆԱԶԻԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ

ՀԱՐԱԳԻՐ ԲԱՅԵՐ ՆՈՒՅՆԱՆԻՇՆԵՐԻ ՁԵՌԱԳԻՐ ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ

Միջնադարյան Հայաստանի բառարանագրական հուշարձաններից «Հանդէս բանաստեղծաց փաղանունաբար ստորոգիլ նորավարժիցն սակս» խորագրով ձեռագիր բառարանի (այսուհետեւ՝ ՁԲ) բառաշարքը քննելիս Հ. Ամալյանը նշում է՝ «...երբեմն հոմանիշությունը արտահայտվում է ոչ թե մի առանձին բառով (հոմանիշով), այլ ամբողջական բառակապակցության միջոցով, նկարագրական եղանակով...»՝ դա պայմանավորելով «բառարանի իսկական գործնական բնույթով»¹: Հ. Ամալյանի դիտարկմանը կարելի է հավելել նաեւ հարադրական կազմությունները, որոնցից, ինչպես արձանագրում է Ռ. Ղազարյանը, «Միջին հայերենում իրենց կենսունակությամբ, բաղադրիչների ներքին կապի ու հարաբերության տարբեր դրսեւորումներով աչքի են ընկնում հատկապես հարավոր բայերը»²:

Հետազոտողները հավաստում են, որ հոմանիշների՝ «Հանդէս բանաստեղծաց...» խորագրով ՁԲ-ի «հնությունը... հասնում է XII դարը, բայց վերաբերում է ավելի վաղ շրջանի»³՝ հավանաբար նաեւ նկատի ունենալով Թ.—ԺԱ. դարերում հիմնված ուսումնագիտական կենտրոնների գործունեությունը: Հետեւաբար ենթադրելի է, որ ԺԸ. դարից ավանդված նույնանիշների ՁԲ-ները նույնպես կարող են վերաբերել «ավելի վաղ շրջանի», ասել է՝ մինչ բնագրային օրինակներով

¹ Հ. ԱՄԱԼՅԱՆ, Միջնադարյան Հայաստանի բառարանագրական հուշարձանները (V—XV դդ.), Երեւան, 1966, էջ 129—130:

² Ռ. ՂԱԶԱՐՅԱՆ, Լեզվաբանական ուսումնասիրություններ, Երեւան, 2010, էջ 127:

³ Փ. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ, Հայ բառարանագրության պատմություն, Երեւան, 1968, էջ 34: Ըստ Հ. Ամալյանի՝ այն հնագույն բառարաններից է՝ «...վկայվում է XII դարից: Բառարանի նախագաղափար օրինակը չի պահպանվել, գրության ստույգ ժամանակը, տեղը եւ հեղինակը անհայտ են» (տե՛ս Հ. ԱՄԱԼՅԱՆ, նշվ. աշխ., էջ 124): Նույնն է հաստատում նաեւ Հ. Անասյանը՝ նշելով՝ «...ձեռագիր հնագույն օրինակները ԺԲ. դարից են» (Հ. ԱՆԱՍՅԱՆ, Հայկական մատենագիտություն Ե.—ԺԸ. դդ., հտ. Բ., Երեւան, 1976, էջ 1186):

համալրված գրաբարի բառարանները կազմելը եւ հրատարակելը⁴ կամ, թերեւս, դրանց զուգահեռ⁵:

Եւ բնականաբար վերոնշյալ երեւույթները նկատելի են նաեւ ԺԸ. դարից ավանդված ՁԲ-ների⁶ նույնանիշային շարքերում (այսուհետեւ՝ ՆՇ), որոնցում որոշակիորեն առանձնանում են հարադիր բայերը: Դրանք, ինչպես պարզորոշ է դառնում ստորեւ, քաղվել են հայ թարգմանական եւ ինքնուրույն մատենագրությունից. հայ մատենագրության գիտակ բառարանագիրները դրանք ՁԲ-ներ են ներառել հավանաբար նաեւ ուսուցողական նպատակով:

Նշվածը փաստարկելու համար հարադիր բայերը ստորեւ ներկայացվում են ըստ ամենավաղ վկայության՝ հետեւյալ դասակարգումներով՝ Աստվածաշնչում, միայն բնագրային օրինակներում, ԺԸ. դարում եւ հետագայում հրատարակված տարբեր բառարաններում վկայված հարադիր բայեր⁷. առանձնացվում են նաեւ վկայվածների նմանությունամբ բաղադրվածները:

⁴ Նոր հայկազյան բառգրքում բառահոգվածին երբեմն հավելվում է «....ի Հին բռ. ի կարգի փաղանուանց դնին....» նշումը (տես, օրինակ, Դալապ, Ձեռնածու, Սաւառնաձայն, Սօսիւն, Վառնիկ, Փեղաւոր բառահոգվածները. համապատասխանաբար՝ Գ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ, Խ. ՍԻՌՄԷԼԵԱՆ, Մ. ԱԻԳԵՐԵԱՆ, Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի (այսուհետեւ՝ ՆՀԲ), Վենետիկ, հտ. Ա., 1836, էջ 591, հտ. Բ., 1837, էջ 152, 702, 769, 785, 939), որն էլ վկայում է՝ Մխիթարյան միաբանները ծանոթ են եղել այդ ՁԲ-ներին:

⁵ Թեեւ ՄՄ Հ^ր 3110-ում առկա բառարանի խորագրում նշվում է՝ «....Մատթէոսի վ. Բառգիրք հոմանիշ բառից», իսկ ՄՄ Հ^ր 873-ի եւ 775-ի խորագրերում՝ հիշատակվում՝ «....ի Մխիթարեան Մատթէոսի գերերջանիկ վարդապետէ», սակայն ՄՄ Հ^ր 6762-ում եւ ՄՄ Հ^ր 566(1)-ում առկա առավել ծավալուն եւ ընդգրկուն բառարանների խորագրերում անուն չի հիշատակվում:

⁶ Ըստ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ձեռագրացուցակների՝ ԺԸ. դարից ավանդված մի շարք ձեռագրերում ամփոփված բառարանները հետեւյալ խորագրերով են՝ «Նշանաքումն նոյնանշան բառից ըստ դասաւորութեանց մերոց տառիս» (ՄՄ Հ^ր 566(1), 234բ—279ա), «Հաւաքումն բառից որք նշանակութեամբ նոյն կամ մերձաւորք են. Մատթէոսի վ. Բառգիրք հոմանիշ բառից» (ՄՄ Հ^ր 3110, 75ա—112ա), «Բառք նոյնանշանք՝ ժողովեալք ըստ այբուբենից, ի Մխիթարեան Մատթէոսի գերերջանիկ վարդապետէ» (ՄՄ Հ^ր 873 եւ 775, համապատասխանաբար՝ 185ա—220բ եւ 53ա—80ա): Նշվածներին հարկ է հավելել նաեւ ՄՄ Հ^ր 6762-ում գետեղված անխորագիր բառարանը (101ա—130բ), քանի որ ձեռագրերի համեմատությունից պարզվում է, որ վերջինս եւ ՄՄ Հ^ր 566(1)-ը որոշ տարբերություններով հանդերձ նույնն են: Այսուհետեւ ձեռագրահամարը եւ էջերը տրվում են շարադրանքում՝ փակագծերի մեջ: Պահպանված է ՁԲ-ների ուղղագրությունը:

⁷ Անժխտելի է, որ մատենագրության մեջ անվերապահորեն առկա են նաեւ խոնարհված բայական բաղադրիչով կազմություններ, բայց նկատի առնելով դրանց քանակը, այլեւ «Գրահավաք» կալքի որոնման հնարավորություններն ու ծավալը՝ հարկ է եղել սահմանափակվելու քննվող կազմություններով:

Աստվածաշնչում վկայված հարադիր բայեր⁸: Խաղաղել հենաբառով⁹ ՆՇ-ում առկա հաշտ լինել (ՄՄ Հ^ժ 6762, 110ա. 566(1), 249ա) հարադիր բայը ՆՀԲ-ն վկայում է Հաշտ բառահոգվածում՝ Աստվածաշնչից քաղված «Աղաչէին հաշտ լինել ընդ ծառայս իւր» օրինակում. այն ակնհայտորեն ունի «մարդասէր. բարեսէր. հաշտեալ լինել» իմաստը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 48):

Հաստահիմն առնել (Հաստատել. ՄՄ Հ^ժ 6762, 114ա—114բ. 566(1), 255բ). «կազդուրեցուցէ, կարողացուցէ, հաստահիմն արասցէ» (Ա Պտ. 5:10)¹⁰: Հարադիր բայը հիշատակում է Մ. Բժշկյանը («Բայց նա ոչինչ պակաս գտաւ ի ծայրագոյն պաշտաման իւրում բարեկարգել զօտ իւր եւ հաստահիմն առնել զօրէնս Տեառն»)¹¹, նաեւ Թարգմանելիս գործածում Մ. Ավգերյանը («Քանզի հաւանեալ եմ, զի սա միայն է այն՝ որ կարող է յօրինել զճշմարիտն երջանկութիւն որ եւ է ընկերութեան բարեկարգելոյ. եւ կարող է հաստահիմն առնել զխարիսխս ամենայն լաւ կառավարութեան»)¹²:

Նույն ՆՇ-ից հաստատուն առնել-ի աստվածաշնչյան օրինակն է «առ ի հաստատուն առնելոյ զաւետիս հարցն» (Հո 15:8)¹³: Արձանագրել են Մ. Չամչանցը («...կամելով հաստատուն առնել զիշխանութիւն իւր, եւ անկասկած տիրել ի վերայ ամենայնի...»)¹⁴, Գ. Ավետիքյանը («...զմտերմութիւն կամ զհարազատութիւն կամելով փորձել. այսպէս փորձ եւ հաստատուն առնել»)¹⁵, որպէս բացատրություն՝ ՆՀԲ-ն

⁸ Ներկայացվող հարադիր բայերը քաղվել են գրաբար Աստվածաշնչի համաբարբառից. «Գրահավաք» կալքի որոնումների արդյունքներով ամենավաղ վկայություններն Աստվածաշնչից են: Սկզբում տրվում են Աստվածաշնչում վկայված հարադիր բայերը, այնուհետև՝ հայ մատենագրության մեջ հանդիպող կամ ժՀ. դարում եւ հետագայում հրատարակված բառարաններում որպէս գլխաբառ կամ բառահոգվածի բացատրություններում առկա օրինակները՝ թերեւս հավաստելու դրանց գոյությունը հայերենում եւ կրկին փաստելու, որ քննվող ՁԲ-ներում դրանք արձանագրվել են ավելի վաղ՝ մինչ գրաբարի բառարանները հրատարակելը:

⁹ Ընդունված եզրերից կիրառվում է հենաբառը (դրանով է սկսվում բառաշարքը), որ քանով գրչագրերում այն փոփոխվում է. մի ՁԲ-ում առկա հենաբառը կարող է մեկ այլ գրչագրում հենաբառ չլինել: Այն շարադրանքում նշվում է նաեւ փակագծերի մեջ:

¹⁰ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջմիածին, 2012, էջ 1072: ՆՀԲ-ն բնագրային օրինակից հետո նշում է՝ «յն. հիմներ» (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 54):

¹¹ «Սրբազան պատմութիւն Յօրինուած տեառն Հ. Մինասայ վ. Բժշկեան», հտ. Բ., Վենետիկ, 1838, էջ 391:

¹² «Տեառն Աղեքսանդրի Թասսոնի Ապացոյցք կրօնի եւ պատասխանատուութիւնք», Թարգմ. Հ. Մ. Ավգերեան, Վենետիկ, 1844, էջ 354:

¹³ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջ 1076:

¹⁴ «Պատմութիւն Հայոց Ի սկզբանէ աշխարհի մինչեւ ցամ Տեառն 1784», յօրինեալ ի Հ. Միքայէլ վրդ. Չամչեանց կոստանդինուպօլսեցոյ, հտ. Ա., Վենէտիկ, 1784, էջ 208:

¹⁵ «Մեկնութիւն չորեքտասան թղթոց երանելոյն Պօղոսի առաքելոյ», աշխատ. Հ. Գաբրիէլի Աւետիքեան Կոստանդնուպօլսեցոյ, հտ. Բ., Վենէտիկ, 1811, էջ 165:

Կազդուրեցուցանեմ (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 1030), Մ. Զախչախյանը Հաստատեմ¹⁶, Մխիթարյան միաբանության հայրերի կազմած քառակեզու բառարանը Ribadire բառահոգվածներում¹⁷:

Ողջակէզ առնել-ը (Մատուցանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117ա. 566(1), 259բ) բազմիցս վկայվում է Աստվածաշնչում¹⁸: Առկա է Աստվածատուր Կոստանդնուպոլսեցու թարգմանությունը հրատարակված երկում («...Աստուած փորձեաց զԱբրահամ, երբ հրամայեաց նմա ողջակէզ առնել զորդի իւր զԻսահակ») ¹⁹. Մխիթար Սեբաստացին արձանագրում է ողջակէզ ընել-ը²⁰, ՆՀԲ-ն՝ ողջակէզ լինել-ը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 513):

Ի դիմի հարկանել միմեանց (Պատեռագմել. ՄՄ Հ^մ 6762, 122ա. 566(1), 267ա). աստվածաշնչյան տարբերակն է՝ «Հարկանէր նոցա ի դիմի» (Ա Մկ. 5:7)²¹: Ի դիմի հարկանել-ը «ընդհարուել, դէմ կանգնել, զարկուել, հանդիպել» իմաստներով գործածում են Փալաստոս Բուզանդը, Մովսէս Խորենացին, Սեբեոսը, Թովմա Արծրունին²²:

Պսակել հենաբառով ՆՇ-ն (ՄՄ Հ^մ 6762, 123ա. 566(1), 268բ) եզրափակող երանելի առնել-ն առադրվել է փառաւորել, մեծացուցանել, բարձրացուցանել բայերին. այն առկա է Աստվածաշնչում («Տէր փրկէ զնա եւ կեցուցանէ, երանելի առնէ զնա»²³, «Անտիոքոս... սկսաւ ո՛չ միայն բանիւք մխիթարութիւն հաստուցանել, այլեւ արդեամբք հաստատէր՝ ի մեծութիւնս յաւագութիւնս հասուցանել, երանելի առնել յաշխարհի») ²⁴: Հարադիր բայը հիշատակում է Մ. Ավգերյանը («...սկսաւ ո՛չ միայն բանիւք մխիթարութիւն մատուցանել, այլեւ երդմամբ հաստատէր՝ ի մեծութիւնս

¹⁶ Տէն համապատասխանաբար՝ Մ. ԶԱԽՉԱԽՅԱՆ, Բառգիրք ի բարբառ հայ եւ իտալական (այսուհետեւ՝ ՋԲ), Վենետիկ, 1837, էջ 848:

¹⁷ «Nuovo Dizionario italiano-francese-armeno-turco», Congregazione Mechitaristica, Vienna, 1846, p. 798.

¹⁸ Տէն նաեւ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջ 1394, 1396:

¹⁹ «Աստուածաբանական եւ բարոյական մեկնութիւն կաթողիկեաց գրոց երանելոյ Յակոբու առաքելոյն», արարեալ եւ շարագրեալ ի հայր Ֆրանչեսկոս Դուենլեան, Վէնետիկ, 1749, էջ 68:

²⁰ «Բառգիրք հայկազեան լեզուի», արարեալ յաշակերտաց ամենապատիւ տեառն Մխիթարայ մեծի արքայի, եւ ըրբունապետին սեբաստացւոյ (այսուհետեւ՝ ԲՀՄՍ), հտ. Բ., Վէնետիկ, 1769, էջ 487:

²¹ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջ 554:

²² Ռ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ, Գրաբարի դարձուածաբանական բառարան (այսուհետեւ՝ ԳԴԲ), Երեւան, 2012, էջ 116–117:

²³ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջ 602:

²⁴ «Աստուածաշունչ Մատեան Հին եւ Նոր Կտակարանաց», հտ. Բ., Վենետիկ, 1805, էջ 629:

եւ յաւագութիւնս հասուցանել, երանելի առնել Յիսուսի. գործ ի ձեռն տալ, եւ բարեկամ անուանել թագաւորաց....»)²⁵, գործածում՝ Մ. Զախա-
խյանը եւ Ա. Խուդաբաշյանցը՝ համապատասխանաբար “Beatificare, dar la
beatitudine” (ՋԲ, էջ 456) եւ «СДѢЛАТЬ БЛАЖЕННЫМЪ» արտահայտություննե-
րը թարգմանելիս²⁶:

Փառաւորել հենաբառով ՆՇ-ից (ՄՄ Հ^ր 6762, 128բ. 566(1), 276բ) պա-
տիւ դնել հարադիր բայի աստվածաշնչյան վկայություններից է՝ «...եւ ոչ
գիտաց պատիւ դնել արանց եւ մեծարել զերեսս նոցա» (Յբ 34:19)²⁷:
Այն արձանագրել են Հ. Վիլլոտը՝ Dignari aliquem honore բառահոգովածում
նշելով պատիւ դնել նմա-ն²⁸, Գ. Ավետիքյանը («Ընդդէմ սուտ առաքե-
լոց այնպիսեաւ խոհականութեամբ վարէ զիւր ջատագովութիւն, մինչ
զի յաւէտ իւրոց գործակցացն եւ պաշտաման պատիւ դնել՝ քան իւրում
անձինն»)²⁹, Հ. Ավգերյանը՝ Դնել բառահոգովածում նշելով պատիւ դնել-
ը³⁰: ՆՀԲ-ն վկայում է «պատուել» նշանակութեամբ պատիւ առնել-ը (ՆՀԲ,
հտ. Բ., էջ 611):

Նույն ՆՇ-ում առկա սփանչելի առնել-ի համար ՆՀԲ-ն հղում է Աստվա-
ծաշունչը՝ նշելով՝ «....ըստ յն. միով բայիւ....» (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 768): Այն
վկայվում է Մ. Զամչյանցի («...նշանակէ փառաւոր առնել՝ կամ սքանչելի
առնել փառօք յերկինս»)³¹, Մ. Ավգերյանի («Միթէ լռեանց սքանչելիս առ-
նել»)³², իսկ զփառս տալ-ը՝ Կյուրեղ Երուսաղեմցու երկերում («Արդ հայտ
է թէ քննել զբնութիւն Աստուածութեան անհնար է, այլ զփառս տալ հնար

²⁵ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց, որք կան ի հին Տօնացուցի
եկեղեցւոյ Հայաստանեայց», յօրինեալ վաւերական բանիւք ճառրնտրաց մերոց եւ ալլոց
ազգաց հանդերձ ծանօթութեամբք Ի հ. Մկրտիչ վրդ. Աւգերեան, հտ. Գ., Վենետիկ, 1813,
էջ 392:

²⁶ Ա. ԽՈՒԴԱԲԱՇԵԱՆՅ, Բառարան ի հայկական լեզուի ի ռուսաց բարբառ (այսուհետեւ՝
ԽԲՀՌ), հտ. Բ., Մոսկուա, 1838, էջ 354:

²⁷ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջ 1519:

²⁸ S^{én} J. VILLOTTE, Dictionarium Novum Latino-Armenium, Roma, 1714, էջ 230, տէս նաեւ
էջ 194, 219, 220:

²⁹ «Մեկնութիւն չորեքտասան թղթոց երանելոյն Պօղոսի առաքելոյ», հտ. Բ., էջ 9.:

³⁰ «Բառարան համառօտ ի հայէ ի գաղղիական», աշխատ. Հ. Յ. վրդ. Աւգերեան, հտ.
Բ., Վենետիկ, 1817, էջ 194: Տէս նաեւ՝ «Բառարան հայերէն եւ անգղիական», աշխատ. ի
Յ. Պրէնտեան անգղիացի ասպետէ. Վ. Ա., Ձեռնտուութեամբ Հ. Յ. վրդ. Աւգերեան, հտ. Բ.,
Վենետիկ, 1825, էջ 174:

³¹ «Մեկնութիւն սաղմոսաց», յօրինեալ ի Հ. Միքայէլ վրդ. Զամչեանց, հտ. Գ., Վենետիկ,
1817, էջ 422:

³² «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. է., Վենետիկ, 1813, էջ 434:

է, եւ արժան է»³³: ՆՀԲ-ում՝ Փառք բառահոգւածում, նշվում է փառս տալ տարբերակը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 935):

Բնագրային օրինակներում վկայված հարադիր բայեր³⁴: Ընդ հուր անցուցանել-ը (Այբել. ՄՄ Հ^մ 6762, 101բ. 566(1), 236ա) վկայում է Ստ. Ագոնցը («Իսկ հմայք եւ դիւթութիւնք, եւ զուստերս եւ զգստերս իւրեանց ընդ հուր անցուցանել ի պատիվ բահաղու, որպէս գործք բարեպաշտութեան էին առ նոսա») ³⁵, հետագայում՝ Մ. Զախչախյանը Անցուցանեմ բառահոգւածում՝ նաեւ «այրել» նշանակությամբ (ԶԲ, էջ 162):

Արգելոյ հենաբառով ՆՇ-ից (ՄՄ Հ^մ 6762, 102բ. 566(1), 237բ) յետս նահանջել հարադիր բայն առկա է Գ. Ավետիքյանի աշխատասիրությամբ հրատարակված երկում («...զի կարօղ էք հոգւովն սրբով նուաճել, կամ յետս նահանջել զձգումն նոցա») ³⁶ եւ Մ. Զամչանցի՝ սաղմոսների մեկնության մեջ («...ո՛վ կարասցէ լինել խափան՝ յետս նահանջել զմեզ ի բարեաց...», «...որ վշտալիս առնելով զանցաւորս՝ փութայ յետս նահանջել զմեզ յայնցանէ») ³⁷: Այն հիշատակում են Մ. Զախչախյանը Զղջամ (ԶԲ, էջ 512) եւ Հ. Ավգերյանը Démostoir բառահոգւածներում («Յետս նահանջել» կասեցուցանել. շրջել զմիտս) ³⁸: Ռ. Ղազարյանը եզնիկ Կողբացու երկից վկայում է «վանել, յետ մղել, մերժել» նշանակությամբ յետս հարկանել-ը (ԳԴԲ, էջ 212):

Բոք հարկանել-ը (Գանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 104ա. 566(1), 239բ) կիրառել է Մ. Ավգերյանը («Յայնժամ եւս առաւել բարկացեալ վաղերիոս՝ հրամայեաց դալար բրօք հարկանել զնա սաստիկ յոյժ») ³⁹, «...եւ միանգամայն դալար բրօք հարկանել զթիկունս եւ զմկանունսն» ⁴⁰):

Կցել հենաբառով ՆՇ-ից (ՄՄ Հ^մ 6762, 113բ. 566(1), 254ա) միատուրել ընդ նմա հարադիր բայն առկա է Ներսես Լամբրոնացու երկում («Վասն

³³ «Երանելոյն Կիրդի Երուսաղեմայ Հայրապետի Կոչումն Ընծայութեան», Վիեննա, 1832, էջ 146:

³⁴ Սկզբում տրվում են հայ մատենագրության մեջ հանդիպող բնագրային, այնուհետեւ՝ բառարաններում առկա օրինակները:

³⁵ «Տեսութիւն պատմութեանց Աստուածաշունչ սուրբ Գրոց», բացաքննեալ երկասիրութեամբ Ստեփաննոսի վրդ. Ագոնց, հտ. Գ., Վէնէտիկ, 1819, էջ 292:

³⁶ «Մեկնութիւն չորեքտասան թղթոց Երանելոյն Պօղոսի առաքելոյ», հտ. Բ., էջ 436:

³⁷ «Մեկնութիւն սաղմոսաց», հտ. Գ., էջ 340, 650:

³⁸ «Բառգիրք ի գաղղիական ի հայէ եւ ի տաճիկ բարբառս», աշխատ. Հ. Յարութիւն վրդ. Աւգերեանի, Վենետիկ, 1840, էջ 203:

³⁹ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Ը., 1813, Վենետիկ, էջ 162:

⁴⁰ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Բ., 1811, Վենետիկ, էջ 434:

այսորիկ եթէ խորհեսցի որ ի մէնջ առ Աստուած հայել, եւ ըստ կարողութեան միաւորել ընդ նմա, պարտ է նախ զակն հոգւոյ, այսինքն զմիտս, յաշխարհական իրաց յետս դարձուցանել....»)⁴¹:

Անշարժ պահել-ը (Հաստատել. ՄՄ Հ^{մր} 6762, 114 ա—114բ. 566(1), 255բ) օգտագործել են Ներսէս Շնորհալին («Հարկ եղեւ սրբոց հարցն՝ մարտնչել ընդ նոսա, եւ զճշմարտութեան հաւատն՝ որ յառաքելոցն, անշարժ պահել»⁴², «Սուրբ զեկեղեցիս անշարժ պահել յաւէժ»⁴³), Սահակ վրդ. Պրոնյանը («Յետս այսորիկ ամենայն զգուշութեամբ անշարժ պահել զքանոնս....»)⁴⁴, Մ. Ավգերյանը («....որ կարօղն է անշարժ պահել զիս ի ճշմարիտ խոստովանութեան»)⁴⁵: Մ. Զախշախյանը՝ Պինդ բառահոգովածում նշում է անշարժ պահել-ը (ԶԲ, էջ 1198):

Ղօղիլ հենաբառով ՆՇ-ում (ՄՄ Հ^{մր} 566(1), 258ա) վկայվող մնալ ի թափստի-ն⁴⁶ հիշատակվում է Իսահակ Անկյուրացու վիպասանության մէջ («....իսկ զի՛նչ պարտ է ասել զերկնաւոր դատաւորէն. քանի՞ հարկու չիցէ դատաստան նորին. յորմէ չկարէ ինչ մնալ ի թաքստի եւ ի ծածուկ»)⁴⁷: Մ. Զախշախյանն արձանագրում է Թափուտ բառահոգովածում (ԶԲ, էջ 566): Իսկ ի թափստի մնալ-ի համար (Թագչիլ. ՄՄ Հ^{մր} 6762, 108ա. 566(1), 245բ) ՄՀԲԲ-ն նշում է գրաբարում «ծածուկ ապրել. պահուրտել», «պահ մտնել, թաք կենալ» նշանակություններով արձանագրված թափստեան // ի թափստեան լինել, ի թափուտ մտանել տարբերակները (ՄՀԲԲ, հտ. Բ., էջ 93):

Մեռանել հենաբառով ՆՇ-ում (ՄՄ Հ^{մր} 6762, 117բ. 566(1), 260ա) առկա զկեանս վնարել-ը գործածել է ԺԶ.—ԺԷ. դարերի կրթական-լուսավորական գործիչ Ներսէս Մոկացին («Իսկ որ կամէր զկեանս վճարել, Զհոգին յորդին իւր աւանդել, Տէրն, որ եկեալ էր ի խնդրել Յերկինս առ

⁴¹ «Սրբոյն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ Տարսոնի եպիսկոպոսի խորհրդածութիւնք ի կարգս եկեղեցւոյ եւ մեկնութիւն խորհրդոյ պատարագին», Վենետիկ, 1847, էջ 230:

⁴² «Գիրք որ կոչի ընդհանրական», արարեալ Սրբազնասուրբ հայրապետին մերոյ՝ տեառն Ներսէսի Շնորհալւոյ, Սանկտպետրբուրգ, 1788, էջ 164:

⁴³ «Տեառն Ներսէսի Շնորհալւոյ հայոց կաթողիկոսի Բանք Զափաւ», Վենետիկ, 1830, էջ 412:

⁴⁴ «Երկրաշափութիւն Յօրինեալ ի հայր Սահակ վրդ. բերիացւոյ Պրոնեան», Վենետիկ, 1794, էջ 184:

⁴⁵ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Դ., էջ 412:

⁴⁶ Հստ նշ՝ ի՛ Արիստակէս Լաստիվերցին գործածում է ի թափստի լինել հարադիր բայը (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 803):

⁴⁷ «Յովսէփայ գեղեցկի զրոյցք ընդ Ասանեթայ ամուսնոյ իւրոյ», յօրինեալ տեառն Իսահակայ ծ. վրդ. Անկիւրացւոյ, Երուսաղէմ, 1849, էջ 227:

հայր դասակարգել»)⁴⁸։ Հ. Վիլլոտն այն հիշատակում է *Tempus impendere alicui rei բառահոգվածում*⁴⁹։ Ըստ ՆՀԲ-ի՝ վճարել զկեանս տարբերակն ունեն Մովսես Խորենացին եւ Եւսեբիոս Կեսարացին (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 827), ըստ Ռ. Ղազարյանի՝ Փավստոս Բուզանդը եւ Հակոբ Ծպատեցին (ԳԴԲ, էջ 259)։

Համել ի ձեռաց հարադիր բայը (Մերժել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117ա. 566(1), 259բ) կիրառում են Մ. Ավգերյանը («...բայց խղճէին հանել ի ձեռաց զիշատակեալն ի մեծէն Բարսղէ այնպիսի գովութեամբ»)՝⁵⁰ Հ. Ավգերյանը եւ Մ. Զախչախյանը երկլեզու բառարաններում՝ համապատասխանաբար *To Wrest բառահոգվածում* առադրելով խել, հափշտակել բայերը⁵¹, եւ *Far man bassa բառահոգվածում* համել ի ձեռաց-ին հավելելով՝ «թոյլ տալ յափշտակել օտարին, կորուսանել զառիթն»⁵²։

Մտերիմ լինել-ը (Միաբանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117բ. 566(1), 260բ) օգտագործում է Մ. Ավգերյանը («Լուաք բարի համբաւ զքէն պատուականդ ի զօրագլուխս մեր Սարգիսէ յաղագս մտերիմ լինելոյ ի թագաւորութեանս մերում...»)՝⁵³ Մ. Զախչախյանը՝ դրանով բացատրում մտերմանալ բայը (ԶԲ, էջ 1005)։

Մ. Ավգերյանի աշխատասիրած գրքից է նաեւ Ներել հենաբառով նշում (ՄՄ Հ^մ 6762, 119ա. 566(1), 262բ) առկա ներող լինել հարադիր բայի օրինակը՝ «Եւ զայս գիտեա՛, զի ինքնակալացդ առաւել ա՛նկ է ներող լինել անիրաւութեանց»⁵⁴։ Այն արձանագրում է նաեւ Ստ. Մալխասյանցը՝ առաջարկելով երկիմաստություններից խուսափելու համար նախադասության մեջ փոփոխել բառերի դասավորությունը եւ իբրեւ օրինակ նշում ներող լինել-ը⁵⁵։

Պակասիլ հենաբառով նշում (ՄՄ Հ^մ 6762, 121բ. 566(1), 266բ) վկայված պակաս գտանել-ը հանդիպում է «Սոփերք հայկականք»-ում («...այլ

⁴⁸ [https://hy.wikisource.org/wiki/էջ:Nerses_Mokatsi,_Verses_\(Ներսէս_Մովսէսի_Բանաստեղծութիւններ\).djvu/98](https://hy.wikisource.org/wiki/էջ:Nerses_Mokatsi,_Verses_(Ներսէս_Մովսէսի_Բանաստեղծութիւններ).djvu/98)

⁴⁹ J. VILLOTTE, նշվ. աշխ., էջ 814։

⁵⁰ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Դ., էջ 354։

⁵¹ «Բառարան անգղիարէն եւ հայերէն», աշխատ. ի Հ. Յ. վրդ. Աւգերեան, Վենետիկ, հտ. Ա., 1821, էջ 973։

⁵² «Համառօտ բառարան յիտալականէ ի հայ եւ ի տաճիկ», աշխատ. Հ. Մանուէլ վրդ. Զախչախեան, Վենետիկ, 1829, էջ 445։

⁵³ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Բ., էջ 17։

⁵⁴ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Գ., Վենետիկ, 1812, էջ 231։

⁵⁵ «Գրաբարի համաձայնութիւնը», կազմեց Ստ. Մալխասեանց, Թիֆլիս, 1892, էջ 166։

ող եւս կարծիս ունիմ պակաս գտանել առանց լիութեան, այլ լի եւ անթերի»⁵⁶: Ինչ վերաբերում է պակաս գտանիլ հարադիր բային, այն արձանագրում են ՆՀԲ-ն Ճանապարհորդեմ, Յառաջաբերեմ, Յառաջագայիմ, Յառաջանամ, Յառաջատեմ, Յառաջեմ, Պակասեմ բառահոգովածների բացատրություններում (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 170, 332, 335, 336, 337, 584) եւ Մ. Զախջախյանը եռալեզու բառարանում՝ Cédere բառահոգովածում⁵⁷:

Յառաջ խաղալ հարադիր բայն առկա է Պատրաստել հենաբառով ՆՇ-ում (ՄՄ Հ^մ 6762, 122բ. 566(1), 267բ–268ա): Այն գործածում է Փավստոս Բուզանդը՝ «Եւ տայր հրաման յառաջ խաղալ պատրաստել, առ դիպան պատահել զօրացն Պարսից»⁵⁸, արձանագրում են Հ. Ավգերյանը երկլեզու եւ եռալեզու բառարաններում՝ To Come, To Go, To Progrès, To Put, To Run եւ Avancer, Defluer, Pousser, Procéder բառահոգովածներում⁵⁹, եւ Մ. Զախջախյանը իտալերեն innoltrarsi, avanzare բառերն իբրեւ «առաջանալ» բացատրելիս (ԶԲ, էջ 1024): Հետաքրքիր կիրառություն է գտնում Խաչատուր Սյուրմեյանը՝ «Գիտել պարտ է, զի ի նահանջ ամին ի մարտի առաջին աւուրն սկսանի յառաջ խաղալ թիւ մի յետագարձ շարժմամբ....»⁶⁰:

Ռոնիկ տալ եւ ուտեստ տալ հարադիր բայերը ներառվել են Սնուցանել հենաբառով ՆՇ (ՄՄ Հ^մ 6762, 124ա. 566(1), 270ա): Վկայությունները հետեւյալն են՝ «Մատթէոս պատրիարքը.... խոստացաւ չքաւորներին նմանապէս ռոճիկ տալ եւ օգնել դրամով»⁶¹, «Սովելոյ ուտեստ տալ, եթէ մերկ լինի զգեստ տալ....»⁶²: Առանձնացված հարադիր բայերը «սնուցանել» նշանակությամբ առկա չեն բառարաններում:

Սովորիլ հենաբառով ՆՇ-ում (ՄՄ Հ^մ 6762, 124բ)⁶³ առանձնանում է սովորութիւն ունել-ը: Այն գործածում է Մովսէս Խորենացին Պատմության երկրորդ գրքում («Բայց ասեն զԵրուսանդայ՝ ըստ հմայից դժնեայ գոլ ական հայեցուածով. վասն որոյ ընդ այգանալ աշալրջացն

⁵⁶ «Սոփերք հայկականք», ԺԲ., Վենետիկ, 1854, էջ 31:

⁵⁷ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», ընծայեալ ի լոյս երկասիրութեամբ Մանուէլ վրդ. Զախջախեան, Վենետիկ, 1804, էջ 156:

⁵⁸ <http://concordance.am/article/36>.

⁵⁹ «Բառարան անգղիարէն եւ հայերէն», հտ. Ա., 1821, էջ 164, 393, 676, 689, 742. «Բառգիրք ի գաղղիականէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 32–33, 196, 330, 360:

⁶⁰ «Տօմարագիտութիւն ընդհանուր եկեղեցական եւ քաղաքական», աշխատ. Հ. Խաչատուր վրդ. Սիւրմէլեանի, Վենետիկ, 1818, էջ 19:

⁶¹ «Փորձ ազգային եւ գրական եռամսեայ հանդէս», Թիվ Բ., Տփլիս, 1876, էջ 175:

⁶² «Տեղեկագիր Սովելոց խնամատար կեդրոնական յանձնաժողովոյ», 1885, էջ 89:

⁶³ ՄՄ Հ^մ 566(1)-ում Սովոր հենաբառն է (270բ):

սովորութիւն ունել սպասաւորացն արքունի՝ վէմս որձաքարեայս ունել ընդդէմ Երուանդայ, եւ ի հայեցուածոցն դժնութենէ, ասեն, պայթել որձաքար վիմացն»⁶⁴:

Տիրել հենաբառով ՆՇ-ում (*ՄՄ Հ^մ 6762, 127բ. 566(1), 274բ*) առկա հրամանատար լինել հարադիր բայը կիրառում են Մ. Չամչանցը («...եստ նմա զշուք հազարապետութեան Հայոց՝ հրամանատար լինել աշխարհին»)՝⁶⁵ եւ Ստեփանոս Սյունեցին («...եւ հրամայէ Սիսականացն հրամանատար լինել ի վերայ ամենայն արքունի զօրացն...»)⁶⁶: Այն հանդիպում է Հովհան Ոսկեբերանի երկում («Իսկ արդ որոյ զտունն չիցէ բարւոք կարգեալ, զհարկ կարիցէ եկեղեցւոյ Աստուծոյ հրամանատար լինել»)՝⁶⁷: Հ. Ավգերյանն արձանագրում է *To Sway* բառահոդվածում՝ առադրելով տիրել, իշխել, կառավարել բայերին⁶⁸:

Նույն ՆՇ-ից զիշխանութիւն վարել-ը նույնպես առկա է Հովհան Ոսկեբերանի երկում՝ «...զՄովսիսէ ասեմ, ուր կարի դժուարինն է զիշխանութիւն վարել»⁶⁹:

Հանել զմորթն (Քերթել. *ՄՄ Հ^մ 6762, 129 բ. 566(1), 277բ*) կիրառում են Մովսէս Կաղանկատվացին⁷⁰, Մխիթար Սեբաստացին («...կամ ի բաց քերել, կամ մորթել, որ է հանել զմորթն. ուամկ. եւս՝ քերել»)՝⁷¹, Հ. Ավգերյանը *Excorier*⁷², ՆՀԲ-ն Յագեմ (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 313)⁷³, Մ. Զախչախյանը Հանել բառահոդվածներում (*ՋԲ, էջ 840*):

⁶⁴ «Մովսիսի խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց», աշխատ. Մ. Աբեղեանի եւ Ս. Յարութիւնեանի, Տփղիս, 1913, էջ 167—168:

⁶⁵ «Խրախճան պատմութեան Հայոց», յօրինեալ ի Հայր Միքայէլ վրդ. Չամչեանց, Վենետիկ, 1811, էջ 81:

⁶⁶ «Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի պատմութիւն տանն Սիսական», Մոսկվա, 1861, էջ 9:

⁶⁷ «Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսապետի Մեկնութիւն թղթոց Պաւղոսի», հտ. Ա., Վենետիկ, 1862, էջ 81:

⁶⁸ «Բառարան անգղիարէն եւ հայերէն», հտ. Ա., էջ 878:

⁶⁹ «Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսապետի Մեկնութիւն թղթոց Պաւղոսի», էջ 486:

⁷⁰ http://language.sci.am/sites/default/files/movses_kaghankatvatsi.pdf

⁷¹ ՄԽԻԹԱՐ ՍԵԲԱՍՏԱՅԻ, Բառգիրք հայկազեան լեզուի (այսուհետեւ՝ ԲՀԼ), հտ. Ա., Վենետիկ, 1749, էջ 1221:

⁷² «Բառարան համառօտ ի գաղղիականէ ի հայս», աշխատ. տեառն Հ. Յ. վրդ. Ավքերեան անկիրացւոյ՝ Մխիթարեան, հտ. Ա., 1812, Վենետիկ, էջ 199. «Բառգիրք ի գաղղիական ի հայէ եւ ի տաճիկ բարբառս», էջ 290:

⁷³ ՆՀԲ-ում եզնիկ Կողբացւոյց քաղված բնագրային օրինակից հետո նշվում է. «(ըստ այսմ թուի յազել լծ. ընդ թ. երկուքէ, ոլորել զպարանոցն, կամ մորթել, այսինքն հանել զմորթն....)». ՆՀԲ, անդ:

Քննել հենաբառով ՆՇ-ում (*ՄՄ* Հ^{մր} 6762, 129բ. 566(1), 278ա) հիշատակվող ի ֆննուրիւն մտանել-ը վկայում է Ստ. Ազոնցը «բացաքննեալ» երկասիրության մեջ՝ «...զի ժամանակն եւ տեղին չէին ի դէպ՝ երկար հարցփորձիւ ի քննութիւն մտանել...»⁷⁴։ Հարադիր բայն արձանագրում է Վ. Համբարձումյանը «Զամբռ» երկի բառապաշարը քննելիս⁷⁵։

Հարադիր բայեր՝ վկայված տարբեր բառարաններում⁷⁶.

ա) *XVIII* դ. հրատարակված։ Աւարտել հենաբառով ՆՇ-ում (*ՄՄ* Հ^{մր} 6762, 102բ–103ա. 566(1), 237բ) առկա յաւարտ ածել հարադիր բայը Հ. Վիլլոտը հիշատակում է *Perago* բառահոգվածում⁷⁷։ Այն ժԹ. դարում կիրառում է Ա. Կոստանյանցը («Մանուկն իբրեւ ետես ընդարձակութիւն կենացն, եթէ ի կասկածանաց երկիւղէ ազատեցաւ անձն իւր, նախ նստեալ մտածէր յետագայ վիճակ գալոյ յիւր վերայ՝ կենացն, թէ արդեօք կարիցեմ զմօրն իմոյ դաշնադրութիւնս յաւարտ ածել») ⁷⁸։

Կապել շղթայիւ-ը (Բանտ. *ՄՄ* Հ^{մր} 6762, 103ա. 566(1), 238ա) արձանագրում են Հ. Վիլլոտը *Ligo* բառահոգվածում⁷⁹, Մ. Զախչախյանը՝ *Aggratigliare*-ն թարգմանելով «կապել շղթայիւք, ի բանտ արկանել»⁸⁰, Մ. Ավգերյանը («...ածին զնա հաւատով անդր՝ կապեալ շղթայիւք ի սայլ մի») ⁸¹, Մխիթարյան միաբանության հայրերը՝ *Catenare* բառահոգվածում⁸², Հ. Գաթրըճյանը («...եւ զբունն կապել շղթայիւք») ⁸³։ ՆՀԲ-ում երկաթա-կապ առնել-ը բացատրվում է «կապել շղթայիւք» (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 686), իսկ Շղթայ բառահոգվածում՝ հիշատակվում «Կապեալ կրկին շղթայիւք» օրինակը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 480)։

Հատանել հենաբառով ՆՇ-ից (*ՄՄ* Հ^{մր} 6762, 114բ. 566(1), 255բ) ի բաց կորզել-ն առադրվել է ի բաց խլել հարադիր բային։ Այն առկա է Հ. Վիլլոտի

⁷⁴ «Տեսութիւն պատմութեանց Աստուածաշունչ սուրբ Գրոց», հտ. Բ., Վենէտիկ, 1819, էջ 435։

⁷⁵ http://echmiadzin.asj-oa.am/2160/1/%23Jambr-P_42-54.pdf.

⁷⁶ Սկզբում տրվում են ԺԸ. դարում, այնուհետեւ՝ հետագայում հրատարակված բառարաններում եւ մատենագրության մեջ առկա օրինակները։

⁷⁷ J. VILLOTTE, նշվ. աշխ., էջ 546։

⁷⁸ <http://www.matenadaran.am/ftp/data/Banber18/15.A.Makhalyan.pdf>.

⁷⁹ J. VILLOTTE, նշվ. աշխ., էջ 445։

⁸⁰ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 26։

⁸¹ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Զ., 1813, Վենետիկ, էջ 517։

⁸² “Nuovo Dizionario italiano-francese-armeno-turco”, Congregazione Mechitaristica, p. 166.

⁸³ «Տիեզերական պատմութիւն ի սկզբանէ աշխարհի մինչեւ ցմեր ժամանակս», աշխատ. Հ. Յովսէփայ վրդ. Գաթրըճեանց, հտ. Ա., Հին պատմութիւն, Վիէննա, 1849, էջ 327։

կազմած բառարանում (*Exprungo-ն թարգմանելիս*)⁸⁴, նաեւ վկայում են Գ. Ավետիքյանը («...փրկել յիշխանութենէ սատանայի՝ նշանակէ, հանել ի բաց կորզել ի հեթանոսութենէ...»)⁸⁵, Պլուտարքոսի «Զուգակշիռք» երկի թարգմանիչը («...հարուածս ի վերայ դնէին՝ որ խնդրէին ի բաց կորզել զայրն»)⁸⁶, ՆՀԲ-ն՝ Բրեմ, Թափեմ, Խլեմ եւ Շրջաբերական, Տարակորզել (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 518, 802, 946, հտ. Բ., էջ 495, 855), եւ ԶԲ-ն՝ Թափեմ, Խառեմ, Խլեմ, Կորզեմ բառահոդվածներում (ԶԲ, էջ 565, 658, 675, 795):

Հարթ առնել-ը (Հարթել. ՄՄ Հ^մ 6762, 114բ. 566(1), 255բ) Հ. Վիլլոտը *Acquo* բառահոդվածում հավելում է զգետին հաւասարել, հարթել, կոկել, ողորկել եւ այլ բայերի⁸⁷: Մ. Զախչախյանն այն հիշատակում է Հարթ բառահոդվածում (ԶԲ, էջ 853):

Մեռանել հենաբառով ՆՇ-ից (ՄՄ Հ^մ 6762, 117բ. 566(1), 260ա) ննջել ի տէր-ը արձանագրում է Մ. Զախչախյանը՝ *Páce* բառահոդվածում նշելով՝ «վախճանել (բարեպաշտից)»⁸⁸:

Ի բաց հերքել-ը (Մեռժել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117ա. 566(1), 259բ) Հ. Վիլլոտը վկայում է *Abjicio, Abjuro, Abrogo, Improbo* բառահոդվածներում⁸⁹: Բնագրային օրինակը Մ. Ավգերյանի հեղինակած գրքից է՝ «...զօտարոտի պատմութիւնս ի բաց հերքել, զխառնուրդս ի բաց յապաւել, եւ զաւանդս հաստատունս պահել»⁹⁰: Այն նաեւ արձանագրում է Մ. Զախչախյանը Հանել բառահոդվածում (ԶԲ, էջ 840):

Ի բաց հրաժարիլ-ը (Յեռս կալ. ՄՄ Հ^մ 6762, 118բ. 566(1), 261բ) հիշատակում են Հ. Վիլլոտը *Repudiare uxorem*-ը թարգմանելիս⁹¹ եւ Մ. Զախչախյանը՝ Ոստնում բառահոդվածում *saitar fuori*-ն թարգմանելով նաեւ սարտնույ, խոյս տալ (ԶԲ, էջ 1128):

Ինչ վերաբերում է Ներկել հենաբառով ՆՇ-ում (ՄՄ Հ^մ 6762, 119բ. 566(1), 263ա) առկա տոգորել գունով -ին, Հ. Վիլլոտը *Coloro* բառահոդվածում «գունել: գունաւորել: ներկել» բայերին հավելում է նաեւ «ներկի:

⁸⁴ S^{én} J. VILLOTTE, նշվ. աշխ., էջ 291, 219, 221:

⁸⁵ «Մեկնութիւն չորեքտասան թղթոց Երանելոյն Պօղոսի առաքելոյ», հտ. Բ., էջ 737:

⁸⁶ «Պլուտարքեայ Քերովնացոյ Զուգակշիռք», թարգմ. ի բնագրէն Գ. Նղիայ վրդ. Թոմասյանի, հտ. Ա., Վենետիկ, 1832, էջ 375: ԳԴԲ-ն վկայում է նաեւ «կտրել» նշանակությամբ ի բաց հանել-ը. տե՛ս ԳԴԲ, էջ 112:

⁸⁷ J. VILLOTTE, նշվ. աշխ., էջ 30:

⁸⁸ «Համառօտ բառարան յիտալականէ ի հայ եւ ի տաճիկ», էջ 533:

⁸⁹ J. VILLOTTE, նշվ. աշխ., էջ 4, 6:

⁹⁰ «Լիակատար վարք եւ վկայաբանութիւն սրբոց», հտ. Զ., էջ 136:

⁹¹ J. VILLOTTE, նշվ. աշխ., էջ 625:

տոգորել»-ն ու «երանգալ գունել»-ը⁹²: Հարկ է նկատել, որ ՆՀԲ-ում՝ Տոգորել բառահոգովածում, արձանագրվում է նաեւ «ներկանել» նշանակությունը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 887):

Դաշն դնել-ը (Ուխտել. ՄՄ Հ^մ 6762, 120բ. 566(1), 264բ–265ա) Մխիթար Սեբաստացին բացատրում է Դաշն բառահոգովածում՝ «Եւ այս բառ երբեմն շարակցի ընդ բայի այսպէս, դաշինս կոել. կամ դաշինս հաստատել. եւ այլն. եւ նշանակէ դաշն դնել ընդ ումէք» (ԲՀԼ, էջ 204): Մ. Զախչախյանն այն հիշատակում է Capitolaré («դաշինս հաստատել, յուխտ մտանել»)⁹³, Ուխտ եւ Ուխտադրեմ (ՁԲ, էջ 1138), Հ. Ավգերյանը՝ Creér եւ Frayer բառահոգովածներում⁹⁴, այլեւ էդ. Հյուրմյուզյանը՝ դաշ դնել տարբերակով⁹⁵:

բ) XVIII դ. հետո հրատարակված: Ուժգին առնուլ եւ բոնի առնուլ (Բոնադատիլ. ՄՄ Հ^մ 6762, 104ա. 566(1), 239բ) հարադիր բայերը Մ. Զախչախյանը վկայում է Ուժգին բառահոգովածում՝ նշելով՝ «Ուժգին առնուլ. այսինքն՝ բոնի» (ՁԲ, էջ 1137), իսկ բոնի առնուլ-ը՝ հիշատակում Uncicáre բառահոգովածում⁹⁶:

Հարկանել զկիթառ (Երգել. ՄՄ Հ^մ 6762, 106ա. 566(1), 242ա). հիշատակում են Հ. Ավգերյանը՝ “to play on the guitar”-ը բացատրելով «հարկանել զկիթառ»⁹⁷, եւ Մ. Զախչախյանը՝ Citareggiáre, Citarizzáre բառահոգովածներում⁹⁸: Նույն ՆՇ-ից հարկանել զֆնար-ն արձանագրում են Մ. Զախչախյանը Lira. Քնար⁹⁹, Հնչեմ (ՁԲ, էջ 884) եւ Cantáre¹⁰⁰, ՆՀԲ-ն Երգեմ բառահոգովածներում (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 672), եւ Մ. Բժշկյանը՝ «на скрипкѣ играть» թարգմանելով «հարկանել զքնար»¹⁰¹:

Մ. Զախչախյանը ի ձեռն արկանել-ը (Լմբոնել. ՄՄ Հ^մ 6762, 107բ. 566(1), 245ա) վկայում է Աձեմ բառահոգովածում՝ այն հավելելով ըմբոնել-ին (ՁԲ,

⁹² Անդ, էջ 129:

⁹³ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 139. տե՛ս նաեւ էջ 205, 564, 785, 824:

⁹⁴ «Բառարան համառօտ ի գաղղիականէ ի հայ», հտ. Ա., էջ 113, 225:

⁹⁵ Եդ. ՀԻՐԲՈՒՋԵԱՆ, Բառգիրք յաշխարհաբառէ ի գրաբառ հանդերձ ոճովք եւ բացատրութեամբք նախնեաց, Վենետիկ, 1869, էջ 113:

⁹⁶ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 876:

⁹⁷ «Քերականութիւն հայերէն եւ անգղիական», յօրինեալ ի Հ. Յարութիւն վրդ. Աւգերեան, Վենետիկ, 1819, էջ 169:

⁹⁸ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 173: «Համառօտ բառարան յիտալականէ ի հայ եւ ի տաճիկ», էջ 114, 123:

⁹⁹ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 463:

¹⁰⁰ «Համառօտ բառարան յիտալականէ ի հայ եւ ի տաճիկ», էջ 92:

¹⁰¹ «Քերականութիւն ուսներէն—հայերէն Մինաս վարդապետի Բժշկեան», 1828, Վենետիկ, էջ 255:

էջ 13), վտարանդի շրջել-ը (Թափառել. ՄՄ Հ^մ 6762, 108ա. 566(1), 245բ)՝ նշում Պանդիստիմ (ՋԲ, էջ 1116), լոին կալ-ը (Լոել. ՄՄ Հ^մ 6762, 110ա. 566(1), 248բ)՝ արձանագրում Լոին բառահոգվածներում (ՋԲ, էջ 643. տե՛ս նաեւ ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 905): Գրաբարի տպագիր բառարանները նշում են ձեռն արկանել, լոիկ կալ տարբերակները (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 151, 905: ԳԴԲ, էջ 185):

Յառաջ ածել-ը (Ծնանիլ. ՄՄ Հ^մ 6762, 112ա. 566(1), 251բ) հիշատակում են Հ. Ավգերյանը *To Produce*-ը թարգմանելիս¹⁰², Մ. Զախչախյանը *Generare* եւ *Produire* բառահոգվածներում¹⁰³, ՆՀԲ-ն արձանագրում է Դիոնիսիոս Արիոպագացու երկում (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 334):

Ի սուտերի սատակել (Կոտորել. ՄՄ Հ^մ 6762, 113ա. 566(1), 253բ). էդ. Հյուրմյուզյանը Թուր բառահոգվածում թրէ անցընել-ը բացատրելիս նշում է ի սուր սուտերի սատակել-ը¹⁰⁴:

Անձնացոյց լինել-ը (Հպարտանալ. ՄՄ Հ^մ 6762, 115ա. 566(1), 256բ) Մ. Զախչախյանն արձանագրում է երկու բառարանում՝ Բանավանո բառահոգվածում (ՋԲ, էջ 286), եւ իտալերեն *fare il bello*-ն թարգմանելով «անձնացոյց լինել. պարծիլ»¹⁰⁵:

Հրամանաւ արգելոյ (Հրամայել. ՄՄ Հ^մ 6762, 115ա. 566(1), 256բ–257ա) հարադիր բայը վկայում են Մ. Զախչախյանը՝ *Divietare*-ն թարգմանելով «արգելոյ հրամանաւ»¹⁰⁶, Խափանիլ բառահոգվածում արգելանիլ հրամանաւ տարբերակով (ՋԲ, էջ 667), եւ Հ. Ավգերյանը՝ այն նշելով *Décrier* բառահոգվածում¹⁰⁷:

Համախոհ լինել-ը (Միաբանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117բ. 566(1), 260բ) Մ. Զախչախյանն արձանագրում է համախոհ լինել ումե՛ տարբերակով¹⁰⁸: Հ. Ավգերյանը հարադիր բայն է կիրառում անգլերեն *To Congrée*-ն թարգմանելիս¹⁰⁹, ՆՀԲ-ն՝ Հաւանիմ բառահոգվածում հիշատակում կամակից, համախոհ լինել (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 73), Մխիթարյան միաբանության հայրերը՝ *Stand* բառահոգվածում “Stand with”-ի համար նշելով համախոհ լինել¹¹⁰:

¹⁰² «Բառարան անգղիարէն եւ հայերէն», հտ. Ա., էջ 674:

¹⁰³ «Համառօտ բառարան յիտալականէ ի հայ եւ ի տաճիկ», էջ 294, 617:

¹⁰⁴ Ե. Դ. ՀԻՐՄԻՒՅԵԱՆ, նշվ. աշխ., էջ 184:

¹⁰⁵ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 309:

¹⁰⁶ Անդ, էջ 273:

¹⁰⁷ «Բառգիրք ի գաղղիականէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 193:

¹⁰⁸ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ 309:

¹⁰⁹ «Բառարան անգղիարէն եւ հայերէն», հտ. Ա., էջ 1821:

¹¹⁰ «Համառօտ բառարան յանգղիականէ ի հայ», հտ. Ա., Վենետիկ, 1835, էջ 216:

Յդի լինելը (Յղանալ. ՄՄ Հ^մ 6762, 118բ. 566(1), 261բ) վկայում են Հ. Ավգերյանը Ֆրանսերեն *Concevoir*-ը¹¹¹ եւ անգլերեն *To Breed*-ը թարգմանելիս¹¹², ՆՀԲ-ն եւ Մ. Զախչախյանը՝ Յղանամ, Յղենամ բառահոգվածներում (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 361, 362; ԶԲ, էջ 361, 362), Մխիթարյան միաբանության հայրերը՝ *Portáre* բառահոգվածի բացատրության մեջ¹¹³:

Մ. Զախչախյանը եւ ՆՀԲ-ն հետ ունելը (Նախանձել. ՄՄ Հ^մ 6762, 118բ. 566(1), 262ա) նշում են Հեռամ բառահոգվածի բացատրություններում (ԶԲ, էջ 87: ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 88):

Ընդունել զգոյն (Ներկել. ՄՄ Հ^մ 6762, 119բ. 566(1), 263ա) հարադիր բայը Մ. Զախչախյանը կիրառում է՝ իտալերեն *Incolorársi*-ն թարգմանելով նաեւ «գունաւորիլ, ներկանիլ»¹¹⁴:

Կտամման առնելը (Չարչարել. ՄՄ Հ^մ 6762, 121բ. 566(1), 266ա) Ստ. Մալխասյանցը արձանագրում է գրաբարում վկայված «տանջանքներով սպանել» նշանակությամբ¹¹⁵:

Ի ներս փակելը (Պարունակել. ՄՄ Հ^մ 6762, 123բ. 566(1), 268բ) արձանագրում է Մ. Զախչախյանը *Inchiúdere* եւ *Inclúdere* բառահոգվածներում¹¹⁶:

Սկսանել հենաբառով ՆՇ-ում (ՄՄ Հ^մ 6762, 125ա. 566(1), 271ա) առկա բոլոմ արկանել հարադիր բայը հիշատակում է Ա. Խուղաբաշյանցը «предпрятъ, вознамѣрится» առաջնային նշանակությամբ (ԽԲՀԻ, հտ. Բ., էջ 251): Այն, թերեւս, կարելի է «ձեռնարկել, սկսել» նշանակությամբ վկայվող ձեռք գարկել դարձվածային միավորի¹¹⁷ նախօրինակ համարել:

Զտրիտուրն տալը (Վճարել. ՄՄ Հ^մ 6762, 126ա. 566(1), 272բ) Հ. Ավգերյանը եւ Գ. Երեցփոխյանցը վկայում են երկլեզվյան բառարաններում՝ համապատասխանաբար թարգմանելով *To Rénder*-ը (տալ զտրիտուրն

¹¹¹ «Բառգիրք ի գաղղիականէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառս», էջ 148:

¹¹² «Բառարան անգղիարէն եւ հայերէն», հտ. Ա., էջ 104. տե՛ս նաեւ էջ 141, 393:

¹¹³ “Nuovo Dizionario italiano-francese-armeno-turco”, p. 722.

¹¹⁴ «Համառոտ բառարան յիտալականէ ի հայ եւ ի տաճիկ», էջ 349:

¹¹⁵ ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍՅԱՆՅ, Հայերէն բացատրական բառարան (այսուհետեւ՝ ՄՀԲԲ), հտ. Բ., Երեւան, 1944, էջ 498:

¹¹⁶ «Բառարան յիտալական լեզուէ ի հայ եւ ի տաճիկ բարբառ», էջ Ի.: Հարկ է նշել ՆՀԲ-ն ի ներս փակելը վկայում է Ներսէս Շնորհալու «Մեկնութիւն յաւետարանն Մատթէի» երկից (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 925):

¹¹⁷ Ա. ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ, Ս. ԳԱԼՍՅԱՆ, Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան (այսուհետեւ՝ ՀԼԴԲ), Երեւան, 1975, էջ 385:

տարբերակով)¹¹⁸ եւ *Omcaykubatn, omcaykubatn* բայերը¹¹⁹: ՆՀԲ-ն Աստվածաշնչից արձանագրում է տալ տրիտուր տարբերակը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 897):

Ժողովել ի շտեմարան-ը (Քաղել. ՄՄ Հ^մ 6762, 129ա. 566(1), 277ա) վկայվում է Մխիթարյան միաբանության հայրերի կազմած քառալեզու բառարանում՝ *Ripósta* բառահոգւվածում, *Far-, faire provision*-ը թարգմանելիս¹²⁰:

Հետազօտ լինել-ը (Քննել. ՄՄ Հ^մ 6762, 129բ. 566(1), 278ա) արձանագրում են երկլեզվյան բառարանները՝ Հետազօտ բառահոգւվածում՝ *“Voyez Հետազօտել”* եւ *“See Հետազօտել”* հղումներով¹²¹:

Տալ զօրհնութիւն-ը (Օրհնել ՄՄ Հ^մ 6762, 130բ. 566(1), 279ա) վկայում են Մ. Ջախջախյանը՝ Օրհնեմ բառահոգւվածում բացատրելով՝ «տալ զօրհնութիւն, բարեմաղթել» (ՋԲ, էջ 1497), եւ Մխիթարյան միաբանության հայրերը՝ *Segnare* բառահոգւվածում¹²²:

Բառարաններում վկայված հարադիր բայերի նմանությամբ բաղադրվածներ: Սույն դասակարգմամբ առանձնացվում են այն հարադիր բայերը, որոնք բառարաններում կամ մատենագրության մեջ վկայվում են բաղադրիչների այլ տարբերակներով, կարելի է ասել՝ առկա հարադիր բայերի նմանությամբ¹²³. Երբեմն նկատելի է նաեւ իմաստային այլ նրբերանգ:

Նկուն լինել (Ամաչել. ՄՄ Հ^մ 6762, 101բ. 566(1), 235բ). ԳԴԲ-ն Աստվածաշնչից արձանագրում է նկուն առնել տարբերակը՝ «ընկճել, ենթարկել» նշանակությամբ (ԳԴԲ, 221).

հուրք ծախել¹²⁴ (Այրել. ՄՄ Հ^մ 6762, 101բ. 566(1), 236ա). ԳԴԲ-ն վկայում է հուրք վառել «կրակ տալ, հրդեհել, հրկիզել» (ԳԴԲ, էջ 181), ՆՀԲ-ն «լափել. սատակել. կորուսանել» նշանակություններով ունի հուր կամ հրով ծախել (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 999).

հրդեհ արկանել (Այրել. ՄՄ Հ^մ 6762, 101բ. 566(1), 236ա). հուր արկանել «հրդեհել, հրկիզել» (ԳԴԲ, էջ 180): ՄՀԲԲ-ն արձանագրում է հրդեհ ձգել-ը

¹¹⁸ «Բառարան անգղիարէն եւ հայերէն», հտ. Ա., էջ 718:

¹¹⁹ «Բառարան ի ռուսաց լեզուէ ի հայ», աշխատ. ի Գաբրիէլէ Երեցփոխեանց, Տփղիս, 1876, էջ 496–497:

¹²⁰ “Nuovo Dizionario italiano-francese-armeno-turco”, p. 829.

¹²¹ «Բառարան համառօտ ի հայէ ի գաղղիական», աշխատ. Հ. Յ. վրդ. Աւգերեան, հտ. Բ., 1817, Վենետիկ, էջ 389: «Բառարան հայերէն եւ անգղիական», հտ. Բ., էջ 359:

¹²² “Nuovo Dizionario italiano-francese-armeno-turco”, p. 906.

¹²³ Սկզբում նշվում են ՋԲ-ների, այնուհետեւ՝ բառարանային կամ մատենագրական տարբերակները:

¹²⁴ ՄՀԲԲ-ն վկայում է ծախել-ի նաեւ «ողնչացնել» իմաստը. ՄՀԲԲ, հտ. Բ., էջ 317:

(ՄՀԲԲ, հտ. Գ., էջ 150), ՀԼԴԲ-ն՝ հրդեհ գցել-ը «հրդեհել, կրակ տալ, այրել» նշանակությամբ (ՀԼԴԲ, էջ 373):

արգելույ ի բանտի (Բանտ. ՄՄ Հ^մ 6762, 103ա. 566(1), 238ա). նՀԲ-ն Արգելույ բառահոգովածում վկայում է դնել ի բանտի-ն (նՀԲ, հտ. Ա., էջ 345).

պատճառ կցկցել եւ պատճառ տալ (Բասրիլ. ՄՄ Հ^մ 6762, 104ա). նՀԲ-ն պատճառս յօդել-ը վկայում է Գրիգոր Նարեկացու եւ Ներսես Շնորհալու երկերից (նՀԲ, հտ. Բ., էջ 379), երկրորդի համար նշելով՝ «Ըստ յն. ոճոյ՝ նաեւ Պատճառս դնել»՝ «պատճառել» նշանակությամբ (նՀԲ, հտ. Ա., էջ 440).

բռամբ առնուլ (Բռնադատիլ. ՄՄ Հ^մ 6762, 104ա. 566(1), 239բ). նՀԲ-ն վկայում է «տիրել, իշխել» նշանակությամբ զբռամբ ածել // արկանել -ը (նՀԲ, հտ. Ա., էջ 512)¹²⁵.

դաշնադիր լինել (Դաշն. ՄՄ Հ^մ 6762, 105ա. 566(1), 241ա). ԳԴԲ-ն Աստվածաշնչից, Մովսես խորենացու Պատմությունից արձանագրում է «դաշնակից դառնալ, դաշնակցել, միաբանել» նշանակությամբ դաշնավոր լինել-ը (ԳԴԲ, էջ 66).

փոյթ ընդ փոյթ գնալ (Երագել. ՄՄ Հ^մ 6762, 106ա. 566(1), 242բ). նՀԲ-ն Փոյթ բառահոգովածում հիշատակում է Մովսես խորենացու Պատմության մեջ առկա փոյթ ընդ փոյթ հասուցանել տարբերակը (նՀԲ, հտ. Բ., էջ 953).

գֆարի հարկանել (Ջարկանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 106բ. 566(1), 243ա). նՀԲ-ն վկայում է հարկանիցէ ֆարի (նՀԲ, հտ. Բ., էջ 994):

անդնդասոյգ առնել (Ընկղմել. ՄՄ Հ^մ 6762, 108ա. 566(1), 245ա). նՀԲ-ն ունի անդնդասոյգ լինել, որը տարբերվում է նաեւ իմաստային նրբերանգրով՝ «սուղեալ յանդունդս. ծովահեղձ. *Նգիպտացին անդնդասոյգ լինէր» (նՀԲ, հտ. Ա., էջ 134).

ի լոտրին տալ (Թագուցանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 108ա. 566(1), 245բ). կարելի է հավանական համարել, որ առկա է սխալագրություն, եւ խոսքը վերաբերում է «լուել» նշանակությամբ (փոխաբերական նշանակությամբ՝ «թաքցնել») ի լոտրեան կալ կազմությանը, որ վկայում են Աստվածաշունչը («ոչ ճոխաբան լինեն քան զայր մարդ, այլ ի լուովեան կալ». Ա Տմ 2: 12)¹²⁶ եւ Մ. Զախչախյանը (ՋԲ, էջ 643): Բայց եւ կարելի է այն լոտրյան տալ կամ մատնել («որեւէ բանի մասին չխոսել, որեւէ բանի վրա ուշադրություն չդարձնել, անտես առնել») դարձվածային միավորի նախօրինակ համարել (ՀԼԴԲ, էջ 271)¹²⁷.

¹²⁵ «Իւր ձեռքը գցել, նուաճել, հնազանդեցնել» նշանակությամբ արձանագրում է նաեւ Ստ. Մալխասյանցը. ՄՀԲԲ, հտ. Ա., էջ 392:

¹²⁶ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջ 839:

¹²⁷ Տես նաեւ Պ. ԲեդիրՅան, Հայերեն դարձվածքների ընդարձակ բացատրական բառարան, Երեւան, 2011, էջ 556:

նույն ՆՇ-ից՝ պահել ի թագստեան. ՆՀԲ-ում՝ Թափուստ բառահոգովածում, հիշատակվում են թափչիլ ի թագստեան, նստել ի թագստեան տարբերակները (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 803).

թափառական շրջել (Թափառել. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 108ա. 566(1), 245բ). ըստ ՆՀԲ-ի՝ Փիլոն եբրայեցու գործածած «Յանապատ վայր՝ յորում թափառականն (այսինքն՝ թափառեալ) շրջէր» նախադասութեան մէջ թափառականը ունի «որ թափառեալ շրջի» նշանակութիւնը (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 801)¹²⁸.

խոնարհեցուցանել զբարձու (Ծունր դնել. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 112ա. 566(1), 252ա). խոնարհեցուցանել զանձն «ինքն իրեն խոնարհ դարձնել» (ԳԴԲ, էջ 149).

շուրջ պնդել (Կապել. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 112բ. 566(1), 252բ). շուրջ պատել «շրջապատել» (ԳԴԲ, էջ 226).

նշաւակ առնել (Կատակել. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 112բ. 566(1), 252բ). նշաւակ լինել «խայտառակել» (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 437).

յանկ ելանել (Կատարել. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 112բ. 566(1), 252բ). յանկ ածել «վերջ տալ, ավարտին հասցնել» (ԳԴԲ, էջ 206).

աներկիւղ դիմել եւ անկասկած գնալ (Համարձակել. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 114ա. 566(1), 254բ–255ա). աներկիւղ գնալ «համարձակ գնալ», անկասկած ի դուրս ելնել (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջք 141, 170).

ի բաց հեռանալ (Հեռանալ. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 114բ. 566(1), 256ա). երթալ ի բաց «հեռանալ» (ԳԴԲ, էջ 79).

խստավիզ լինել (Հպարտանալ. ՄՄ Հ^{մբ} 3110, 97բ)¹²⁹. ՆՀԲ-ն ունի խստապարանոց լինել (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 988), որն առկա է Աստվածաշնչում («... բայց ես ոչ ելից ընդ ձեզ, վասն խստապարանոց լինելոյ». Եւք ԼԳ. 3)¹³⁰.

նույն ՆՇ-ից սեգ լինելը (ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 115ա. 566(1), 256բ) ՆՀԲ-ն սեգ առնել («սիգալով ճեմել») տարբերակով արձանագրում է Գրիգոր Նարեկացու տաղերից (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 712).

հաւատարիմ ցուցանել (Ճշմարտել. ՄՄ Հ^{մբ} 6762, 116բ. 566(1), 259ա). ՆՀԲ-ն վկայում է հաւատարիմ առնել եւ հաւատարիմ լինել տարբերակները (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 77).

¹²⁸ ՄՀԲԲ-ն արձանագրում է թափառական բառի մակբայական կիրառութիւնը՝ «Շրջում է թափառական». ՄՀԲԲ, հտ. Բ., էջ 90:

¹²⁹ ՄՄ Հ^{մբ} 6762-ում եւ 566(1)-ում առկա է խստավզել բայը (համապատասխանաբար՝ էջ 115ա եւ 256բ):

¹³⁰ «Համաբարբառ գրաբար Աստվածաշնչի», էջ 893:

մեկնել յամբոխէ (Մեկուսանալ. ՄՄ Հ^մ 6762, 117բ. 566(1), 260բ). գրաբարում առկա է մեկնել յաշխարհէ-ն՝ «մեռնել, վախճանվել» նշանակությամբ (ԳԴԲ, էջ 196).

ի բաց լիել (Մերժել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117ա. 566(1), 260ա). ի բաց լինել «հեռանալ» (ԳԴԲ, էջ 111).

զպէտս հոգւոյն վնարել (Մեռանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117բ. 566(1), 260ա). ՆՀԲ-ն արձանագրում է՝ «Զպէտս հոգւոյն հատուցանել, կամ վնարել Տեառն, որպէս Ասանդել զոգիւն....» (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 648. տէս նաեւ ՄՀԲԲ, հտ. Դ., էջ 97).

նույն ՆՇ-ից՝ բառնիլ յաշխարհէ. ԳԴԲ-ն վկայում է «կյանքից զրկել, սպանել» նշանակությամբ բառնալ ի կենացը (ԳԴԲ, էջ 53).

խօսել ի սիրտ նորա (Մխիթարել. ՄՄ Հ^մ 6762, 117բ. 566(1), 260բ). ըստ ԳԴԲ-ի՝ գրաբարում առկա է «մտածել, խորհել» նշանակությամբ խօսել ի սրտի տարբերակը (ԳԴԲ, էջ 154).

յաղթող լինել (Յաղթել. ՄՄ Հ^մ 6762, 118ա. 566(1), 261ա). ՆՀԲ-ն «յաղթող հանդիսանալ, յաղթել» նշանակությամբ վկայում է յաղթկու լինելը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 317).

միայն ՄՄ Հ^մ 6762-ում՝ Յորդորել հենաբառով ՆՇ-ում (118բ), «եթէ առ չարն իցէ» նշումով առկա է ի հրապոյրս ցոփութիւն արկանել արտահայտութիւնը. ՆՀԲ-ում՝ Հրապոյրք բառահոգւածում, Աստվածաշնչից հիշատակվում է ի հրապոյրս ցոփութեան դարձուցանելը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 138):

յերկուս ծուենս բաժանել (Պատառել. ՄՄ Հ^մ 6762, 122բ. 566(1), 267բ). Ղազար Փարպեցու ձեւակերպումը հետեւյալն է՝ «Բաժանեալ աշխարհ Հայոց՝ պատառեցաւ յերկու ծուէնս»¹³¹.

ոազմ դնել (Պատերազմել. ՄՄ Հ^մ 6762, 122ա. 566(1), 267ա). ԳԴԲ-ն վկայում է ոազմ առնել եւ ոազմ գործել տարբերակները Եղիշեի, Թովմա Արծրունու երկերից (ԳԴԲ, էջ 249).

նույն ՆՇ-ից՝ խազմ դնել. ԳԴԲ-ն արձանագրում է խազմ առնել տարբերակը՝ «վիճել, վեճ հարուցել» իմաստով (ԳԴԲ, էջ 145).

գեամահանս դնել ի վերայ (Պարսաւել. ՄՄ Հ^մ 6762, 123ա. 566(1), 268բ). ՆՀԲ-ն ունի գեամահանս առնել՝ «Տ. Քամահել» նշանակությամբ (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 976).

¹³¹ «Ղազարայ Փարպեցոյ Պատմութիւն Հայոց», Հայկական համաբարբառ, հտ. Բ., Երեւան, 1978, էջ 182:

պնդել զպսակ եւ թագիւ պննել (Պսակել. ՄՄ Հ^մ 6762, 123ա. 566(1), 268բ). Ըստ ՆՀԲ-ի՝ պսակեալ թագին եւ թագով պսակեալ-ը վկայված են Ժ.—ԺԱ. դարերում (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 788): ՀԼԴԲ-ում նույն նշանակութեամբ հանդիպում է պսակ կապել-ը (ՀԼԴԲ, էջ 503).

հաստատել ինչ յոչնչէ (Ստեղծանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 125ա. 566(1), 271ա). ՆՀԲ-ն հիշատակում է յոչնչէ գոյացուցանել-ը (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 517).

զփոխարէնն տալ (Վնարել. ՄՄ Հ^մ 6762, 126ա. 566(1), 272բ). ՆՀԲ-ում՝ Փոխարէն բառահոգւածում, Աստվածաշնչից քաղված զփոխարէնը հատուցանել տարբերակն է (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 949)¹³².

նույն ՆՇ-ից՝ զդարձն փոխարինէն առնել. ՆՀԲ-ն Դարձ բառահոգւածում ունի դարձ առնել եւ դարձ փոխարինի տարբերակները (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 604—605).

ակն արկանել (Տեսանել. ՄՄ Հ^մ 6762, 127ա. 566(1), 274ա). ՆՀԲ-ն վկայում է յակն արկանել-ը՝ «բերել յանդիման աշաց այլոց» նշանակութեամբ (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 24).

հպատակ առնել (Տիրել. ՄՄ Հ^մ 6762, 127բ. 566(1), 274բ). ՆՀԲ-ում «հպատակուել» իմաստով առկա են հպատակ լինել-ը եւ հպատակ կալ-ը (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 125. տես նաեւ ԳԴԲ, էջ 181).

արագ արագ առնել եւ տագնապաւ երթալ (Փութալ. ՄՄ Հ^մ 6762, 129ա. 566(1), 276բ). ՆՀԲ-ն արձանագրում է արագ արագ հանել // հրամայել (ՆՀԲ, հտ. Ա., էջ 336), տագնապաւ գնալ (ՆՀԲ, հտ. Բ., էջ 836—837) տարբերակները:

Այսպիսով, կարելի է հավաստել, որ բառարանագիրները, քաջատեղյակ հայ մատենագրութեանը, վկայվող հարադիր բայերը նույնանիշների ՁԲ-ներ են ներառել մինչ բնագրային օրինակներով համալրված գրաբարի բառարանները կազմելը եւ հրատարակելը. ակնհայտ է նաեւ՝ դրանք առկա են ԺԸ. դարում եւ հետագայում լույս տեսած բառարաններում:

Հարկ է նաեւ արձանագրել, որ վերոնշյալ հարադիր բայերից շատերը փոխաբերական իմաստավորումներով ձեռք են բերել դարձվածային արժեք՝ վերածվելով դարձվածային միավորների¹³³:

¹³² ՄՀԲԲ-ն Հատուցանել բառահոգւածում արձանագրում է «փոխարէնը տալ, փոխարէնը մի բան անել» նշանակութիւնը. տես ՄՀԲԲ, հտ. Գ., 1944, էջ 65:

¹³³ Հ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ, Հայերենագիտական բառարան, Երեւան, 1987, էջ 357:

РЕЗЮМЕ

Рассматривая синонимичные ряды рукописных словарей средневековой Армении, А. Амалян отмечает, что иногда синонимичность выражается не только одним словом (синонимом), а цельным словосочетанием, описательным способом. Заметку А. Амаляна можно дополнить аналитическими конструкциями, из которых, как констатирует Р. Казарян, в среднеармянском языке выделяются составные глаголы. По мнению исследователей, «древность» рукописных словарей синонимов «доходит до XII в., но относится к более раннему периоду». Следовательно, рукописные словари синонимов XVIII в. тоже можно отнести «к более раннему периоду», а именно до издания словарей древнеармянского языка или, возможно, параллельно им. Вышеупомянутые явления наблюдаются также в синонимичных рядах рукописных словарей синонимов XVIII в., в которых определенно выделяются составные глаголы, взятые, как выясняется, из армянской самостоятельной и переводной литературы.

Для того, чтобы аргументировать вышесказанное, составные глаголы представлены следующими классификациями: составные глаголы, зафиксированные в Библии, только в текстуальных примерах, в разных словарях, изданных в XVIII в. и позже.

SUMMARY

Considering the range of synonyms of handwritten dictionaries of medieval Armenia, A. Amalyan notes that sometimes synonymy is expressed not only in one word (synonym), but in a whole phrase, in a descriptive way. A. Amalyan's note can be supplemented with analytical constructions, from which, as R. Ghazaryan states, compound verbs are distinguished in the middle Armenian language. According to researchers, the «antiquity» of handwritten dictionaries of synonyms «dates back to the 12th century, however, it actually refers to an earlier period.» Therefore, the handwritten dictionaries of synonyms of the 18th century can also be attributed «to an earlier period», namely before the publication of dictionaries of the ancient Armenian language or, possibly, in parallel to them. The above-mentioned phenomena are also observed in range of synonyms of handwritten dictionaries of synonyms of the 18th century, which clearly identify the compound verbs taken from the Armenian literature.

As a support to the aforesaid, compound verbs are represented by the following classifications: compound verbs recorded in the Bible, only in textual examples, in different dictionaries published in the 18th century and later.